

SPORTEN EN BEWEGEN IN GEMEENTELIJKE OMGEVINGSVISIES

Gemiste of gegrepen kans?

Tekst: **Robin Rauws & Mark Noordzij (Mulier Instituut)**

Per 1 januari 2024 treedt naar verwachting de Omgevingswet in werking. Hierin is vastgelegd dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor een gezonde leefomgeving. Dit biedt voor gemeenten kansen om sporten en bewegen een plek te geven in hun omgevingsbeleid. Maar in hoeverre grijpen ze die kansen?

In het Nationaal Sportakkoord staat de ambitie om sport en bewegen een plek te geven in (gemeentelijke) omgevingsvisies. Zo kunnen gemeenten sport en bewegen verankeren in ruimtelijke keuzes. Hiermee maken ze de verbinding tussen sporten en bewegen en de inrichting van de leefomgeving.⁹

Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die beweegvriendelijk is: een omgeving die uitnodigt tot sporten, spelen en bewegen. Voldoende bewegen hangt samen met een verminderd risico op chronische ziekten en obesitas, en met nog vele andere voordelen.^{1,2,3,4,5} In een recente column benadrukt de algemeen directeur van NOC*NSF ook nog eens de brede maatschappelijke waarde van sport, en het belang dit in ruimtelijke plannen te integreren.⁶ Meer sporten en bewegen is nodig, want slechts ongeveer 44 procent van de Nederlanders voldoet aan de beweegrichtlijnen.⁷ Sporten en bewegen bevorderen is dan ook een belangrijke ambitie in het Nationaal Preventieakkoord. Het ministerie van VWS en partners streven naar 75 procent beweegdeelname onder de bevolking in 2040.

Zo'n twee derde van alle gemeenten heeft een omgevingsvisie opgesteld. In die omgevingsvisies besteden zij heel uiteenlopend aandacht aan sport en bewegen. Missen

“Een gezonde leefomgeving is een leefomgeving die beweegvriendelijk is: een omgeving die uitnodigt tot sporten, spelen en bewegen”

gemeenten hier een kans? En op welke manier geven zij nu invulling aan sport en bewegen in hun omgevingsvisie?

Sport en bewegen in omgevingsvisies

Een beweegvriendelijke omgeving heeft veel voordelen (zie kader). Om een gezonde leefomgeving te waarborgen, is het daarom belangrijk ambities en doelen voor een beweegvriendelijke omgeving vast te leggen in de omgevingsvisie. Maar doen gemeenten dit ook? Het Mulier Instituut onderzocht 86 omgevingsvisies van 85 gemeenten. Dit waren vooral kleinere gemeenten (< 85.000 inwoners) en zowel veel (zeer) sterk stedelijke gemeenten als gemeenten met een lage stedelijkheidsgraad.

Tussen de al gepubliceerde omgevingsvisies van gemeenten bestaan veel verschillen qua vorm en inhoud, zo bleek uit een tekstana-

Wat is de Omgevingswet?

De Omgevingswet bundelt en vereenvoudigt bestaande wetten over de ruimtelijke omgeving. Een belangrijk kenmerk is integraliteit: verschillende domeinen, zoals mobiliteit, gezondheid en economie, worden in samenhang met elkaar meegenomen in toekomstig omgevingsbeleid.

Het Rijk, de provincies en alle gemeenten leggen hun eigen visie op de leefomgeving vast in een omgevingsvisie. Hierin staan ambities en doelen voor de lange termijn. Een uitwerking van deze ambities en doelen leggen gemeenten vast in het omgevingsprogramma. De regels en kaders waarbinnen de gemeente handelt staan in het omgevingsplan, dat de huidige bestemmingsplannen gaat vervangen.

Gemeenten hebben dus meerdere middelen om via de Omgevingswet sporten en bewegen in hun omgevingsbeleid op te nemen.

Argumenten voor een beweegvriendelijke omgeving

Het Mulier Instituut deed eerder dit jaar onderzoek naar argumenten voor een beweegvriendelijke omgeving. Een beweegvriendelijke omgeving nodigt uit tot sporten, spelen en bewegen. Naast voordelen voor de fysieke en mentale gezondheid kan een beweegvriendelijke omgeving bijdragen aan onder meer de ontwikkeling van motorische en sociale vaardigheden van kinderen, klimaatadaptatie, leefbaarheid, sociale cohesie, actieve mobiliteit en een schoon leefmilieu.⁹

Geheel in de geest van de Omgevingswet vraagt het beweegvriendelijk inrichten van de leefomgeving om een integrale benadering, zoals het benutten van koppelkansen. Richt je een straat opnieuw in? Besteed dan ook meteen aandacht aan groen en veilig wandelen en fietsen.

“Gemeenten met een uitgebreide visie leggen vaak het verband met preventieve gezondheidszorg en een gezonde leefstijl”

lyse. Toch spelen sporten en bewegen in bijna elke visie een rol.

Ongeveer een derde van de omgevingsvisies gaat nadrukkelijk in op het creëren van een beweegvriendelijke leefomgeving; de overige visies houden het bij ambities in grote lijnen of zijn zeer beknopt. Gemeenten met een uitgebreide visie leggen vaak het verband met preventieve gezondheidszorg en een gezonde leefstijl.

Zo ziet de gemeente Stein het gezonder en groener maken van de leefomgeving als een kans om de gezondheid van haar inwoners te verbeteren. Met een beweegvriendelijke omgeving vol groen, goede wandel- en fietspaden en plekken om elkaar te ontmoeten wil Stein onder meer overgewicht bestrijden en voorkomen.¹⁰

Dit is een verschil met de omgevingsvisies die we eerder al analyseerden: in deze visies ging het vooral om het behouden van het huidige niveau aan sportvoorzieningen, en nog beperkt over een beweegvriendelijke omgeving.¹¹

Verder relateren gemeenten sporten en bewegen aan natuur, recreatie, (sport) voorzieningen, stedelijke verdichting en een goede wandel- en fietsinfrastructuur. Gemeenten benaderen sporten en bewegen in de openbare ruimte dus veelal in samen-

“Ongeveer een derde van de omgevingsvisies gaat nadrukkelijk in op het creëren van een beweegvriendelijke leefomgeving”

hang met andere beleidsvelden en dus integraal. Deze integraliteit is kenmerkend voor de Omgevingswet.

Circa 15 procent van de gemeenten heeft een beknoptere, minder integrale visie op sporten bewegen. In hun visies gaat het bijvoorbeeld over voorzien in voldoende wandel- en fietspaden, of om toelichten wat er al aan sport- en beweegvoorzieningen is in de gemeente. Zo noemt de gemeente Bladel fietsen alleen in de context van wat er al is: de mogelijkheid om als fietser te recreëren in natuurgebieden.¹² Verder heeft de gemeente Midden-Delfland een nog (bescheiden) visie op het gebied van recreatief groen en blauw.¹³ Deze gemeenten hebben in veel gevallen een uitgebreidere uitwerking op thema's over sporten en bewegen opgenomen in apart beleid.

De invloed van corona op sporten, bewegen en omgevingsvisies

Vanwege beperkende maatregelen was sporten en bewegen in binnensportaccommodaties lang niet of beperkt mogelijk. Het gebruik

van binnensportaccommodaties is afgenomen ten opzichte van de situatie voor de pandemie. De openbare ruimte wordt juist meer dan voor de pandemie gebruikt als plek om te sporten en te bewegen.¹⁴ Deze ontwikkeling past in een serie trends die al langer gaande is. Hierbij gaat het om onder meer informalisering, informatisering en individualisering van sport- en beweeggedrag.¹⁵

Tussen de omgevingsvisies van voor de pandemie en de visies die tijdens of na de pandemie zijn opgesteld, is geen duidelijk verschil te zien in aandacht voor de openbare ruimte als sport- en beweeglocatie. In het Sportakkoord en het Preventieakkoord stond in 2018 bovendien al de ambitie vastgelegd om meer aandacht te besteden aan een beweegvriendelijke inrichting van de openbare ruimte.^{16,17}

Wel noemen sommige gemeenten in tijdens of na de pandemie opgestelde omgevingsvisies de coronapandemie als extra argument voor hun ambitie om de openbare ruimte beweegvriendelijker te maken. Of ze noemen de coronacrisis als een oorzaak van of katalysator voor de toegenomen interesse in de openbare ruimte.

Zo merkt de gemeente Stichtse Vecht op dat de coronapandemie duidelijk heeft gemaakt dat er een grote behoefte is aan mogelijkheden om te ontspannen in de openbare ruimte, zoals in groen en blauw in de buurt.¹⁸ Ook zijn er gemeenten als Delft en Heerenveen die nog niet op de zaken vooruit willen lopen en de voor hen nog onbekende impact van de pandemie niet meenemen in hun visie.^{18,19} Deze gemeenten willen eerst ervaren wat de daadwerkelijke impact is, voor ze er beleid op baseren.

Een mooi voorbeeld: fietsen in Veenendaal

De gemeente Veenendaal behoort tot de gemeenten met een meer uitgewerkte visie op een beweegvriendelijke leefomgeving, en is daarmee een mooi voorbeeld. Veenendaal maakt in zijn omgevingsvisie duidelijk te willen inzetten op fietsen. Het uitgangspunt van de visie is dat alle ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeente bijdragen aan een gezond, veilig en duurzaam Veenendaal. Voor fietsen moet ruimte zijn en het moet ook aantrekkelijk zijn, bijvoorbeeld door de aanleg van groene fietspaden. Ook wil Veen-

endaal fietsen stimuleren door aan fietsers nadrukkelijk aandacht te besteden bij het inrichten van de openbare ruimte.²⁰

Naast een middel voor ontspanning moet de fiets ook een middel zijn om voorzieningen in de gemeente te kunnen bereiken. Hiervoor zijn veilige en efficiënte fietsroutes nodig. Door ook snelfietspaden aan te leggen moet de fiets een veilig, snel, duurzaam en gezond alternatief worden voor de auto op weg naar werk of andere bestemmingen. Meer fietsparkeerplekken realiseren, bijvoorbeeld in woonwijken en bij OV-knooppunten, moet er ook aan bijdragen dat mensen vaker de auto door de fiets vervangen. Inwoners van Veenendaal maken momenteel nog te vaak gebruik van de auto om bestemmingen binnen de gemeente te bereiken.

Met deze fietsambities wil de gemeente bereiken dat haar inwoners in 2030 meer fietsen dan in 2020.²¹ Daarnaast spreekt ze in haar visie de wens uit om 'Fietsstad' van Nederland te worden. Dit laatste is de gemeente in 2020 al gelukt.²² Of dit is gebeurd

“Opvallend is dat veel gemeenten nog altijd geen omgevingsvisie hebben vastgesteld. Een gemiste kans, zo lijkt het”

vanwege de ambities van Veenendaal is natuurlijk devraag, maareenduidelijke, goed onderbouwde integrale visie kan het bereiken van doelen wel gemakkelijker maken.

Veel gemeenten laten kansen liggen

De Omgevingswet biedt gemeenten nuttige mogelijkheden om sporten en bewegen te integreren in ruimtelijk beleid, zoals in de omgevingsvisie, het omgevingsprogramma of het omgevingsplan.

Opvallend is dat veel gemeenten (in september 2022 ongeveer twee derde) nog altijd geen omgevingsvisie hebben vastgesteld. Een gemiste kans, zo lijkt het. Voor hen, maar ook voor de gemeenten met beknopte visies, liggen er nog kansen. Gemeenten hebben tot eind 2024 om deze kansen te verzilveren: dan moet elke gemeente een omgevingsvisie hebben. ➡

Geraadpleegde bronnen

- 1 Chandrabose, M., Rachele, J. N., Gunn, L., Kavanagh, A., Owen, N., Turrell, G., Giles-Corti, B., & Sugiyama, T. (2019). Built environment and cardio-metabolic health: systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Obesity reviews*, 20(1), 41-54.
- 2 Den Braver, N. R., Lakerveld, J., Rutters, F., Schoonmade, L. J., Brug, J., & Beulens, J. W. J. (2018). Built environmental characteristics and diabetes: a systematic review and meta-analysis. *BMC Medicine*, 16(1), 1-26.
- 3 Lam, T. M., Vaartjes, I., Grobbee, D. E., Karssenbergh, D., & Lakerveld, J. (2021). Associations between the built environment and obesity: an umbrella review. *International Journal of Health Geographics*, 20(1), 1-24.
- 4 Malambo, P., Kengne, A. P., De Villiers, A., Lambert, E. V., & Puoane, T. (2016). Built environment, selected risk factors and major cardiovascular disease outcomes: a systematic review. *PloS one*, 11(11), e0166846.
- 5 World Health Organization [WHO] (2022, 5 oktober). Physical Activity.
- 6 Van den Tweel, M. (2023, 11 juli). Waar blijft de sport in de leefomgeving?. nocnsf.nl.
- 7 Centraal Bureau voor de Statistiek (2022). Leefstijl; persoonskenmerken.
- 8 Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). Nationaal Preventieakkoord: naar een gezondheid Nederland.
- 9 Rauws, R.H.S., & Noordzij, J.M. (2023). Argumenten voor een beweegvriendelijke omgeving. Kenniscentrum Sport & Bewegen/Mulier Instituut.
- 10 Gemeente Stein (2022). Omgevingsvisie Gemeente Stein 2040.
- 11 Noordzij, J.M., Schots, M., Prins, R., & Stevens, V. (2020). Mist de sportsector de aansluiting bij de Omgevingswet?
- 12 Gemeente Bladel (2018). Omgevingsvisie 1.1.
- 13 Gemeente Midden-Delfland (2021). Omgevingsvisie 1.0 Behoud door duurzame ontwikkeling Midden-Delfland.
- 14 Grubben, M., & Hoekman, R.H.A. (2022). Sportdeelname en accommodatiegebruik voor, tijdens en na de coronapandemie.
- 15 Van der Poel, H.V.D., Hoeijmakers, R., Pulles, I., & Tiesssen-Raaphorst, A. (2018). Rapportage sport 2018. SCP.
- 16 Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Vereniging Sport en Gemeenten [VSG], Vereniging van Nederlandse Gemeenten [VNG], NOC*NSF & Platform Ondernemende Sportaanbieders [POS] (2023). Hoofdlijnen Sportakkoord II: Sport versterkt.
- 17 Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). Nationaal Preventieakkoord: naar een gezondheid Nederland.
- 18 Gemeente Stichtse Vecht (2021). Omgevingsvisie Stichtse Vecht: Het beste van twee werelden.
- 19 Gemeente Delft (2021). Omgevingsvisie Delft 2040: 'Samen maken we de stad!'
- 20 Gemeente Heerenveen (2021). Omgevingsvisie Heerenveen 1.0: Naar een gezonde, ondernemende en duurzame gemeente in 2040.
- 21 Gemeente Veenendaal (2020). Omgevingsvisie Veenendaal 2030: Samen maken we de stad!
- 22 Fietsersbond (2020, 28 februari). Veenendaal verkozen tot Fietsstad 2020.